

Paslaptingoji moteris iš grafų Tiškevičių koplyčios-mauzoliejaus

Atidengus prieš ketvirtą metų Kretingos II senųjų kapinių grafų Tiškevičių šeimos koplyčios-mauzoliejaus kriptos pakylas, jose buvo aptikti keturi metaliniai sarkofagai. Ekspertams pavyko nustatyti, kad trijuose karstuose palaidoti grafas Juozapas Tiškevičius († 1891 m.), grafaitė Marija Tiškevičiūtė († 1896 m.) ir grafiene Sofija Horvataitė-Tiškevičienė († 1919 m.). Deja, ketvirtajame sarkofage rastų moters palaikų identifikuoti nepavyko.

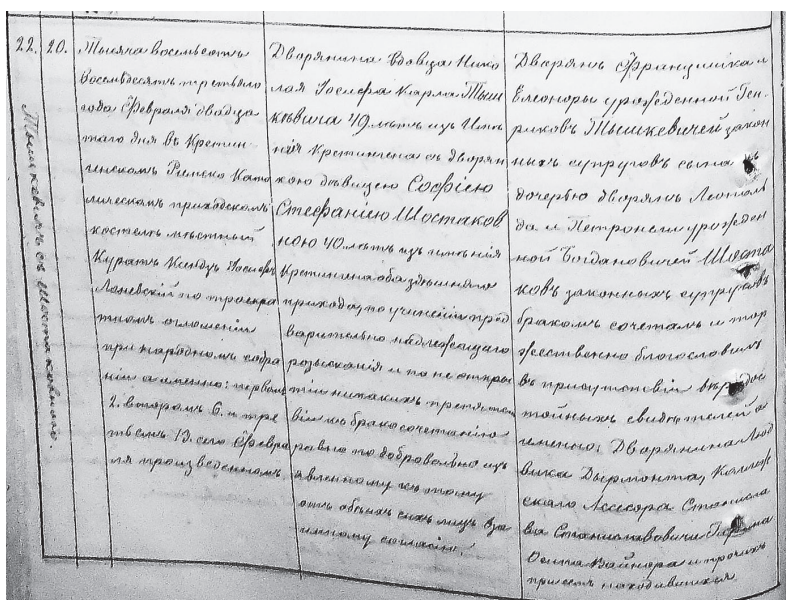
Paslaptingosios moters sarkofagas aptiktas aklinau užmūrytas laidojimo kriptos kairėje pusėje išbetonuotoje pakylėje, ant kurios nuo 1941 metų stovėjo į Kretingą parvežtas medinis karstas su prie Skuodo žuvusio Kretingos dvaro paskutiniojo paveldėtojo Kazimiero Viktoro Justino Marijos Tiškevičiaus († 1941-06-24) palaikais.

Praardžius pakylą, jos viduje susidurta su sutrūnijusia sukalmtų medinių lentų konstrukcija, kuri betonavimo metu iš vidaus laikė sienas ir lubas. Ant karsto šonų kabėjo du metaliniai gedulingi vainikai su keramikiniais gėlių žiedais. Vienas jų sudaro rožių, žalių šakelių ir baltų žiedų vainiką, o kitas sudarytas iš fatsijos, gebenės ir paparčio šakelių bei baltų pakalnučių ir gerberų žiedų. Keraminių gerberų žiedų centrinė dalis buvusio paspalvinta rausvais dažais.

Aptiktas sarkofagas yra serijinės gamybos, tipiskų formų ir kuklaus nesureikšminto dekoru, cinko skarados, išorėje padengtas alavo danga, o vidaus pusėje – juodais dažais. Dangtį puošia prilituota štampuoto cinko reljefinė augalinio motyvo ornamentika. Funkcinės detalės ornamentuotos, taip pat išlietos iš cinko: 8 rankenos pritvirtintos prie lovio šonų ir galų, o 6 liūto letenos pavidalo kojos – prie lovio dugno. Sarkofago ilgis siekia apie 199 cm, galvūgalio aukštis – 88 cm, plotis – 82 cm, kojūgalio aukštis – 60 cm, plotis – 62 cm. Dangčio kojūgalio išorėje išpaustas

Praardyta kriptą su nežinomos moters sarkofagu. Fot. Julius Kanarskas, 2014 m.

Mikalojaus Karolio Tiškevičiaus ir Sofijos Stefanijos Šostakaitės santuokos įrašas. Fot. Robertas Bitinas, 2010 m.

Sofijos Stefanijos Šostakaitės-Tiškevičienės fotografijų albumas. XIX a. II pusė – XX a. 2 deš. Kretingos muziejaus rinkinys.

numeris „68329“, tačiau gamintojo ir gamybos vietos pagal jį nustatyti nepavyko. Tokio stiliaus sarkofagai plačiai naudoti XX a. pirmoje pusėje. Spėjama, kad jis galėjo būti pagamintas Klaipėdoje.

Dangtis prie lovio buvęs prisuktas metaliniais varžtais su plokščiomis, dekoruotomis galvutėmis, o dangčio ir lovio kraštai aklinau užlituoti. Jame, kaip ir kriptos pakylėje, nepastebėta

jokių plėšimo žymių. Tai liudija, kad šis palaidojimas išvengė kapų plėšikų dėmesio.

Antropologų tyrimai parodė, kad sarkofage buvusi palaidota senyvo (daugiau kaip 50 metų) amžiaus moteris. Jos palaikai nejudinti, gulėjo anatominė tvarka, aukštelininki. Rankos sukryžiuotos ant krūtinės, galva beveik skeletuota, o likusi kūno dalis mumifikuota. Velionė buvusi

aprengta ilga balta įkapine suknele rautkais rankogaliais ir apykaklaite bei dvigubo audinio pasijoniui, kurio apatinis sluoksnis storesnis, o viršutinis peltakiuotas. Ant galvos buvęs uždėtas ilgas ir platus, gelėmis puoštas veliomas, siekiantis kulnus ir iš šonų dengiantis kūną. Galvą puošė gėlių vainikas. Mirusioji buvusi su trikotažinėmis kojineis bei įkapiniais tekstilniais bateliais, kurių

Gedulingas vainikas su rožių šakelėmis ir žiedais. Fot. Jolanta Klietkutė, 2014 m.

Gedulingas vainikas su fatsijos, gebenės ir paparčio lapais bei gerberų ir pakalnučių žiedais. Fot. Jolanta Klietkutė, 2014 m.

padai kartoniniai. Po veliumu ant rankų rastas rožinis, kurio karoliukai balto lydinio, suverti ant metalo virvelės, o kryželis – vario lydinio.

Velionė gulėjo ant medžio drožlėmis kimštų čiužinio ir pagalvės. Pagalvė buvusi pasiūta iš veltinio audinio, puošto spaustu augalinio motyvo

ornamentu. Dangčio vidinė pusė ir lovio pakraščiai buvę aptraukti baltu šilkinio audiniu, o ties kampais juos puošė pasiūti šilkiniai gėlių žiedai.

Paėmus mėginius laboratoriniams DNR tyrimams ir gautus rezultatus palyginus su kitų koplyčios kriptoje

(Nukelta į 6 p.)

Paslaptingoji moteris iš grafų Tiškevičių koplyčios-mauzoliejaus

(Atkelta iš 5 p.)

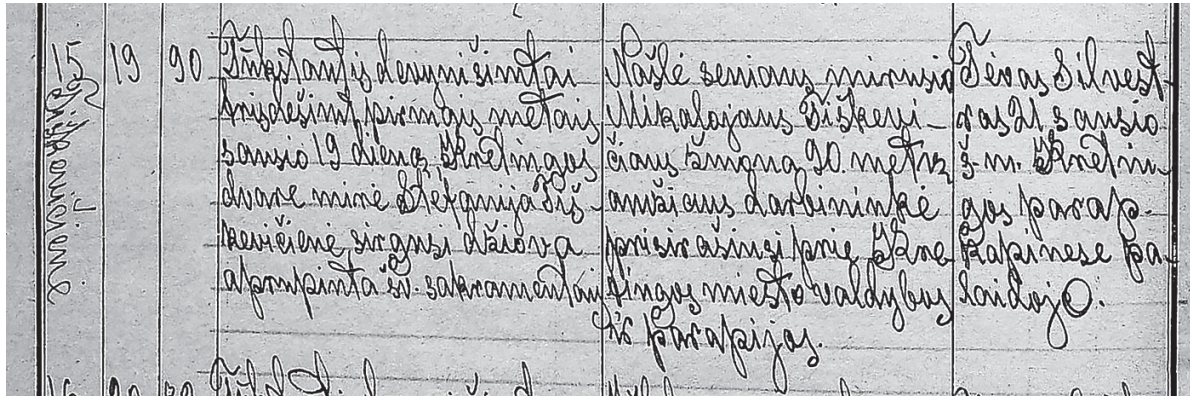
palaidotų grafų Tiškevičių giminės narių DNR tyrimų medžiaga konstatuota, kad nė su vienu iš jų nežinoma moteris giminystės ryšių neturi.

Nors antropologų ir genetikų tyrimai nenustatė moters tapatybės, gauti rezultatai nusakė apytikrą velionės amžių bei nurodė, kad jos nereikėtų ieškoti grafų Tiškevičių ir artimų jiems Horvatų, Zabielių, Puslovskių, Sviatopelk-Četvertinskių giminii terpeje. Toliau savo žodį turėjo tarti istoriniai tyrimai.

Kretingos muziejaus Moksliniame archyve saugomuose muziejininko Juozo Mickevičiaus XX a. 6 deš. pab.–8 deš. užrašytuose dvariškių arba jų palikuonių prisiminimuose apie grafus Tiškevičius minima, kad grafitės Marijos Tiškevičiūtės (1871–1943) prašymu koplyčioje tarpukariu buvusi palaidota guvernanti Margaret Sant-

Sankt Peterburgo pažų korpuso auklėtinio grafaičio Aleksandro Tiškevičiaus nuotrauka, 1879 m. dovanotos auklei Sofijai Stefanijai Šostakaitei.

Kretingos RKB mirties metrikų knygos įrašas apie Sofijos Stefanijos Tiškevičienės mirtį. Fot. Robertas Bitinas, 2009 m.

Clair (Margarita Senkler), mirusi Palangoje. Ši informacija buvo paskelbta 2004 m. koplyčios kriptos prienvyje pakabintoje informacinėje lentoje. Tačiau iš Lietuvos valstybės istorijos archyvo gauti duomenys apie Palangos Romos katalikų bažnyčios mirties metrikų knygoje esantį įrašą liudija, kad 1924 m. sausio 29 d. Palangos mieste mirusi Jemima-Margareta Evart St. Clair (gimusi 1865 m. Niuton-Stiuarte, Škotijoje) buvo „palaidota Palangos parapijos kapuose“. Tai patvirtina ir Palangos miesto senosiose kapinėse, į šiaurę nuo koplyčios esanti grafų Tiškevičių šeimos kapavietė. Joje stovi lieto ketaus antkapinis paminklas su tašyto akmens postamentu, kuriame iškaltas užrašas anglų kalba skelbia: „R. P. / Margaret / Saint-Clair / Born 25 Nov. 1865 / Died 9. Jan. 1924.“

Atmetus prielaidą, kad koplyčioje buvusi palaidota guvernanti M. Saint-Clair, tyrinėjant Kretingos Romos katalikų bažnyčios mirties metrikų knygoje tarpukariu darytus įrašus dėmesys buvo atkreiptas į vieną iš jų, kuriame nurodoma, kad 1931 m. sausio 19 d. Kretingos dvare nuo džiuvos mirė 90 metų darbininkė, našlė Stefanija Tiškevičienė, seniau mirusio Mikalojaus Tiškevičiaus žmona.

Pradėjus domėtis šiais asmenimis, ėmė ryškėti šeimos istorijos faktai. Pasirodo, grafų bendrapavardis Mikalojus Juozapas Karolis Tiškevičius gimė 1834 metais bajorų Pranciškaus ir Eleonoros Henrikaitės Tiškevičių šeimoje, kuri grafų Tiškevičių giminei nepriklausė. Matyt, šeima buvusi iš nusigyvenusių dvarininkų, todėl

sūnus, gavęs savo luomui priklausančią išsilavinimą, dvarų nepaveldėjo, o išėjo tarnauti pas klestinčius didikus. Nežinia, kaip jis papuolė pas grafus Tiškevičius, tačiau žinome, kad iš pradžių tarnavo Palangoje, kurios bažnyčioje pirmą kartą vedė. Anksčiau tapęs našliu, persikėlė į Kretingą, buvo paskirtas dvaro administracijos buhalteriu-kasininku. Čia susipažino su guvernante Sofija Stefanija Šostak.

Sofija Stefanija gimė 1842 metais Vilniaus krašto bajorų Leopoldo ir Petronėlės Bogdanavičiūtės Šostakų šeimoje. Apie 1862 m. tapo Lentvario grafo Juozapo ir Sofijos Tiškevičių vaikų aukle, o apie 1878 m. su jais persikėlė į Kretingą. 1883 m. vasario 20 d. Kretingos Viešpaties Apreiškimo Švč. Mergelei Marijai bažnyčioje susituokė su dvariškiu, kolegijos sekretoriumi Mikalojumi Karoliu Tiškevičiumi. Santuokos liudininkai buvo bajoras Liudvikas Dirmontas, kolegijos asesorius Stanislovas Girinas, grafo Juozapo Tiškevičiaus reikalų tvarkytojas Juozapas Vainora ir kiti kilmingi asmenys.

Po vestuvių Sofija Stefanija paliko guvernanti darbą ir tapo dvaro vaistininke. Ji tvarkė dvaro vaistinė, augino ir rinko vaistažoles, iš jų, vaisių ir uogų gamino įvairias gydomasias vaistas gydė grafus, jų vaikus ir dvariškius. Jos brolis Jonas Šostakas taip pat buvo dvariškis, projektavo grafo Juozapo Tiškevičiaus Lentvario dvaro vinių ir vielos fabriką, Kretingos dvaro tvenkinį, parko krioklį, fontanus ir vandentiekį, vadovavo dabartinės Vilniaus gatvės tiesimui, pirmojo ša-

Mikalojaus Juozapo Karolio Tiškevičiaus antkapinis paminklas. Fot. Julius Kanarskas, 2014 m.

ligatvio ir mūrinio tilto per Dopulties upelį statybai.

Į Kretingos muziejų iš 1940 m. nacionalizuoto Kretingos dvaro rūmų prieš karą pateko Sofijos Stefanijos Šostakaitės-Tiškevičienės fotografijų albumas. Be daugelio Sofijai Stefanijai artimų žmonių jame aptinkame jos brolio Jono ir beveik visos grafo šeimos – grafo Juozapo, grafičės Sofijos, grafaičių Aleksandro, Vla-

Rėmelis su nežinomos šeimos nuotrauka iš Mikalojaus ir Sofijos Stefanijos Tiškevičių buto. XIX a. pab. Kretingos muziejaus rinkinys.

Nežinomos moters sarkofagas Kretingos dvaro malūno-elektinės pastate. Fot. Jolanta Klietkutė, 2014 m.

dislovo, Antano, Felikso, Marijos ir Elenos Klotildos nuotraukas. Jos liudija, kad grafai Tiškevičiai savo dvariškę gerbė ir mylėjo. Tarp grafo nuotraukų dažniau sutinkamos vyriausiojo grafaičio Aleksandro fotografijos. Tai leidžia manyti, kad Sofija Stefanija buvo jo aukle ir pirmąją mokytoja.

Sofija Stefanija ir Mikalojus Tiškevičiai turtą nesukaupė ir vaikų nesusilaukė. Jie gyveno dvaro suteiktame bute, ant kurio sienų kabėjo dvaro staliaus rankų darbo mediniai, įvairiais ornamentais puošto šilko audiniu aptraukti rėmeliai su artimų žmonių portretais, dabar saugomi muziejuje. Mikalojus Tiškevičius nuo širdies ritmo sutrikimo 1901 m. kovo 30 d. dvare mirė. Grafas Aleksandras Tiškevičius jį palaidojo kapinėse, garbingoje vietoje šalia grafo Tiškevičių šeimos koplyčios-mauzoliejaus ir pastatė antkapinį paminklą. Našlė Sofija Stefanija likusį gyvenimą praleido viena. Dvaro ūkinės knygos liudija, kad grafas Aleksandras Tiškevičius jai paskyrė ordina-

riją (išlaikymą), kuri buvo mokama iki dvariškės mirties – 1931 m. sausio 19 d. Mirties metrikoje rašoma, kad pranciškonas tėvas Silvestras Baltuška mirusiąją palaidojo Kretingos parapijos kapinėse.

Velionė turėjusi būti palaidota šalia vyro prie grafo Tiškevičių koplyčios-mauzoliejaus. Tačiau kapą ženklinančiame paminkle iškalta epitafija lenkų kalba teigia, kad čia palaidotas tik Mikalojus Tiškevičius, miręs 1901 metais. Vargu, ar grafas Aleksandras Tiškevičius būtų pamiršęs pasirūpinti savo auklės ir pirmosios mokytojos, kurią gerbė ir labai vertino, atminimo įamžinimu. Todėl manoma, kad jis su visa pagarba Sofiją Stefaniją Šostakaite-Tiškevičienę, kaip ir dera nusipelnusiai dvariškei, iškilmingai sarkofage palaidojo koplyčios kriptoje greta kitų jam brangių ir artimų žmonių. Kitų įtikinamesnių paaiškinimų, kas galėjo būti palaidota nežinomos moters sarkofage, šandien neturime.

Julius KANARSKAS

Istorikas, Kretingos muziejus